

Forbundet for Sosial Oppreisning.

111238

11/1

1952.

T i l

S t o r t i n g e t !

Ad Innst. S. nr. 341 - 1951, innstilling fra justisnemnda om angrepene på rettsoppgjøret mot landssvikerne.

I mer enn ett og tre kvart år har alle interesserte med spenning sett denne innstillingen i møte. Alt den 15. mars 1950 gikk såvel justisminister Gundersen som justisnemndas formann, stortingsmann Ramndal, inn for at etterkrigsoppgjøret skulle bli referert for Stortinget på en slik måte at det skulle bli anledning til å undergi det hele spørsmål en drøftelse "på bredt grunnlag". I hele den etterfølgende tid har man innstilt seg på denne omfattende drøftelse og håpet at man derigjennom skulle oppnå å få klarlagt en vesentlig del av de mangler som kleber ved oppgjørets grunnlag, utforming og konsekvenser.

Justisdepartementets St.melding nr. 64 av 8. septbr. 1950, med tilhørende 2 bilag, reduserte forhåpningene i atskillig grad. Den måten på hvilken den faste og den konstituerte riksadvokat fant å burde legge saken fram, og den tilslutning som ble disse framstillinger til del fra Justisdepartementets side, virket som noe av en ubehagelig overraskelse. En ble klar over at skulle denne store og vanskelige sak kunne penses inn i en riktigere gate og gjøres til gjen-

stand for en resultatbringende behandling, så måtte Stortingets egne organer i alt vesentlig sørge for å tilrettelegge materialet.

Etter gjennomlesning av Innst. S. nr. 341 er det Forbundets oppfatning at en slik tilretteleggelse av stoffet desværre ennå ikke har funnet sted. Det er ikke til å komme utenom at justisnemndas flertall har valgt den etter forholdene lettvinde utvei å la selve kjernen i spørsmålet urørt for i stedet å diskutere ting som bare høyst indirekte eller i en forsvinnende utstrekning har tilknytning til det som det her burde være tale om.

Skal justisnemndas flertallsinnstilling følges som plan under den påtenkte stortingsdebatt, må det i høy grad være berettiget å etterlyse "det brede grunnlag". Skal ikke Stortingsdebatten gis en bredere ramme enn hva innstillingen innbyr til, vil debattens praktiske nytte måtte framstille seg som høyst problematisk.

Mitt oppe i de forhåpninger som man trass i alt hadde gjort seg, gjorde det forøvrig et nedslående inntrykk da man ble oppmerksom på at Stortingets presidentskap hadde slått to så omfattende og dyptgående saker som Erstatningsdirektoratets virksomhet og rettsoppgjøret opp på forhandlingskartet som saker nr. 14 og 15 til aftenmøtet den 14. desember 1951 - det siste ordinære stortingsmøte før Stortingets oppløsning den påfølgende formiddag. Først henimot kl. 1 om natten kunne sakene påropes og resultatet måtte på dette tidspunkt nødvendigvis bli en utsettelse. At så skjedde må vel i ett og alt skrives på klokkeslettets konto, uten at det reduserer styrken i ønsket på visse hold om å få et par ubeleilige saker gjort un-

unnav på fallrepet.

Like til siste øyeblikk hadde det vært såvel Forbundets som andre interessertes oppfatning at man i et hvert fall hadde villet reservere den nødvendige tid til den i så lang tid forhåndsreklamerte "brede debatt". Når nå imidlertid sakene allikevel først kan komme under behandling i vårsesjonen, tør man håpe at man gir avkall på det hastverk som framkalte tanken om sakenes opptak den 14. desember, og at man tar seg tid til den drøftelse som disse viktige saker virkelig må sies å ha krav på.

Det som det i realiteten er tale om, er jo ikke om en eller annen mer eller mindre prominent tjenestemann har utført sin tjeneste på en tilfredsstillende måte. Riktignok kan det i en viss utstrekning ha sin betydning å få fastslått om så er tilfelle. Men -

selve hovedspørsmålet er og blir dog om den behandling som i løpet av de siste seks og et halvt år er blitt hundrede tusen norske kvinner og menn til del, og som har berørt dem på liv og ære, på frihet og eksistens, er i samsvar med norsk Grunnlov og lovgivning og den derav utspringende norske, normale rettsoppfatning.

Et slikt spørsmål er meget ^{for}viktig til å bli feid unnav i et silde aften - eller nattemøte og under anvendelse av "begrenset taletid".

I og for seg skulle det ikke være nødvendig for Forbundet for Sosial Oppreisning å komme med noen ny forestilling til Stortinget om det foreliggende emne. I våre henvendelser til Stortinget av 20. mars 1950, 18., 19. og 20. januar og

9. april 1951 har vi inngående behandlet forskjellige sider av etterkrigsoppgjøret. I innstillingen - side 652 - under avsnittet "Fortegnelse over dokumenter innkommet til Justisnemnda" sees det anført at skrivelserne er kommet inn, uten at det dog refereres noe av deres innhold. Og da det heller ikke ellers kan sees å være kommet til uttrykk i innstillingens tekst, må det være tillatt Forbundet - som en generalnevner for dem som har vært rammet av oppgjøret - å minne om hva en har gjort rede for i disse tidligere henvendelser med sikte på en tilfredsstillende løsning, likesom det til samme tid må være oss tillatt å komme med enkelte bemerkninger til justisnemndas foreliggende innstilling.

En må formentlig kunne gå ut fra at det - i et hvert fall opprinnelig - var tanken med den "brede debatt" at man skulle saumfare etterkrigsoppgjøret på en slik måte at det ble skapt almen visshet for at det - for å uttrykke seg billedlig - var i bygningsteknisk forsvarlig stand, - eventuelt at det kledde de og de mangler ved det som gjorde en utbedring nødvendig.

I motsetning hertil ser det unektelig ut til at justisnemndas flertall har stirret seg så blind på mønet at det har glemt grunnmuren. Når dette samme flertall uttaler at det uansett om medlemmene "i og for seg kan ha forskjellige syn på spørsmålet om rettsgrunnlaget for rettsoppgjøret og likeså på spørsmålet om hvilket omfang oppgjøret burde ha fått", dog er kommet til det resultat at man ikke nå vil ta disse spørsmål opp til ytterligere drøftelse, så er dette en så vesentlig mangel ved sakens reelle og tekniske forberedelse at den rett og slett gjør hele flertallsinnstillingen uanvendelig for det påtenkte formål.

Spesielt når man tar i betraktning at den såkalte "brede debatt" fra forskjellig hold blir betegnet som det siste som vil bli sagt i sakens anledning.

Etterkrigsoppgjørets grunnlag i historisk og rettslig henseende er en så vesentlig del av det hele, at det ikke lar seg gjøre å gå utenom det så sant det er meningen å finne fram til en holdbar løsning. En kan finpusse fasader og flikke på overbygget både her og der, men passer en ikke på at grunnen og grunnmuren er i orden, kan alt annet arbeid vise seg for-gjeves.

Av hvilken grunn nemndas flertall har hoppet over selve oppgjørets grunnlag, får være usagt, ennskjönt det nok ligger nær å tro at det er diktert av visse hensiktsmessighetshensyn som tar mer i betraktning øyeblikkets forsiktighetskrav enn ønsket om en absolutt klarleggelse av omtvistede ting. I et hvert fall er ikke det en tilstrekkelig grunn til å gå utenom sakens kjerne at en sammenfattende vurdering av oppgjørets grunnlag - som flertallet uttrykker det - "først lar seg gjennomføre når hele utviklingen til en viss grad kan sees i historisk perspektiv". Trekker en den nokså selvfølgelige antitetiske slutning av denne uttalelse, så følger derav at nemndas flertall faktisk innrømmer at man i disse forløpne årene har bygget opp og gjennomført oppgjøret ved bare å interessere seg for overbygget, mens en har overlatt til en ubestemt framtid å bringe grunnforholdene på det rene.

Det må ikke forbause noen at de som har kjent etterkrigsoppgjøret på kroppen - og som gjør det den dag i dag - steiler ved en slik måte å ta tingene på. Så travlt har man altså i virkeligheten hatt det med å få uskadeliggjort politiske motstandere, at man i øyeblikkets opphisselse har slått ned

for fote ved hjelp av tvilsomme og bestridte straffebestemmelser, mens man til samme tid har overlatt vurderingen av forføyningenes holdbarhet og rettslige grunnlag til "framtidens historie"!

Bare et spørsmål i denne forbindelse: hadde det ikke trass i alt gitt en mer betryggende løsning om man hadde gransket til bunds den rettslige berettigelse - helst også den historiske - för man framkalte de forferdelige virkninger? Og hva vil det bli foretatt om en kommende tid, som har "det historiske perspektiv" til rådighet, finner ut at berettigelsen ikke var i orden?

Nei, - ett er sikkert. Det er såvisst ikke de politiske forsiktighetshensyn som idag har krav på den største oppmerksomhet. Det aktuelle - det brenn-aktuelle - er den sosiale og økonomiske elendighet som er påført norske landsmenn og som har knuset dem og deres pårørende ned. Det er disse mennesker og deres tilbakeføring til arbeidslivet og innpassing i samfunnet, så de ikke kommer til å danne en pariakaste, som krever at man allerede nå tar et reelt standpunkt til om det som har vært gjort, har vært rett og riktig.

Det har vært alminnelig i disse årene å höre at oppgjørets forkjempere har henvist til noe som har vært kalt for "folkets rettsfølelse". Hva det er som gjemmer seg bak dette begrep og hvordan denne "følelsen" har vært framkalt og har kunnet etterforskes, skal en ikke her si noe nærmere om. Den kan i et hvert fall ikke ha vært så rotfestet som straffemyndighetene gjerne har villet gi det utseende av. Ser man først bort fra normal straffelovgivning, og erstatter den med den "rettsfølelse" som kommer til uttrykk under hujende og opphetzede gateopptog, så er man ute på en betenkkelig gyngende grunn forsåvidt man vil

holde oppe illusjonen om en virkelig rettsstat. Og ett er under alle omstendigheter sikkert og ikke til å komme utenom: avstår man fra den krevende men lite definerbare terminologi som man har kaldt "folkets rettsfølelse" og holder seg til det mer konstaterbare begrep "folkesynet", så vet enhver som har hatt anledning til å fare litt rundt i dette landet, at det er en ganske annen stemning og et ganske annet syn som rår ute i almenheten idag enn for seks og et halvt år siden. Har man tenk seg at man i almenhetens oppfatning skulle ha en forsikring for rettsoppgjørets berettigelse og holdbarhet, så bør man jo før jo heller se den ting i öynene at denne oppfatning så å si har gjort helomvending i og med det som det etterhånden har vært mulig å bringe for dagen av faktiske ting.

Når det gjelder det stoff som det - trass i megen motstand - har lykkedes å mane fram fra gjemmene, er det ganske visst så at det ennå er mange og viktige ting som myndighetene ikke har villet gi slipp på. Men allerede det som for nærværende er for hånden, er likevel nok til å slå fast at vesentlige anførsler i Undersøkelseskommissjonens innstillinger av 1946-47 er foreldet, ufullstendig eller direkte missvisende. Og bare dette burde innebære en kraftig oppfordring til dem som nå skal ta fatt på den "siste" debatt, å ofre seg noe mer enn hva tilfellet har vært for oppgjørets rettslige grunnlag. Blar man gjennom domspræmisser fra årene 1945-49, er det forferdende å se i hvilken grad disse præmisser avslører dommernes fullstendige mangel på viten om det som faktisk hadde gått for seg. At dette i en utpreget grad må tilskrives den opinionsdirigering som fant sted etter okkupasjonens opphør, er en sak for seg. Men det danner på den annen side også et bevis for at det har foreligget en beklagelig - bevisst eller ubevisst - forfusking

av det historiske materiale, som det hadde vært all grunn til å søke korrigerert nå da et mere nøkternt syn på begivenhetene har vendt tilbake. For bare å ta ett eneste eksempel blant mange: avtalen om Norges kapitulasjon, avsluttet i Trondheim 10. juni 1940, og 6. divisjons kapitulasjon, undertegnet samme dag på Bjørnefjell. Om dette emne fikk man år ut og år inn høre de besynderligste eventyr fra dommersetene, ene og alene fordi såvel Undersøkelseskommissjonen som myndighetene hadde forsømt å gi en orientering om det faktiske forhold i forbindelse med disse særdeles viktige avtaler.

Når Forbundet for Sosial Oppreisning har funnet å burde kritisere så sterkt som gjort justisnemndas flertall fordi dets 8 medlemmer har gått utenom det som er det sentrale i den hele sak, så er det til samme tid med glede at man har merket seg at mindretallet - stortingsmennene Stavang og Bunkholt - har hatt øynene åpne for denne svakhet, og at de i samsvar dermed på en overbevisende måte har gjort rede for sitt avvikende syn. Mindretallets bebudede forslag om å søke å finne fram til en objektiv og mest mulig omfattende vurdering av oppgjørets historiske og rettslige grunnlag, er et skritt i den riktige retning. Det er et skritt mot sannheten og rettferdigheten. For Forbundet står det etter å ha sett mindretallets forslag slik at Stortingets votering over dette forslag vil trekke et skille mellom dem som fortsatt vegrer seg for å drøfte de faktiske hendelser og dem som holder på at sannhet og rettferdighet går foran hvilken som helst politisk betenkelighet.

Får mindretallets standpunkt - hvilket vi håper - tilslutning i Stortinget, føler vi oss overbevist om at det vil

komme til å vekke almen tilslutning - langt utenfor de spesielle kretser som vårt Forbund direkte representerer, og det vil på en kraftig måte kunne bidra til en tilheling av det samfunnssår som nå eter seg dypere og dypere for hver en tid.

Blir det iverksatt en uhildet granskning av etterkrigsoppgjørets historiske og rettslige grunnlag, en granskning gjennom hvilken man bevisst og aktivt vil søke å bidra til en klarlegging av forholdene og under hvilken man ikke vil føle seg bunnet av politiske eller personlige bihensyn, så har Forbundet det håp at også det vil få anledning til å framkomme med sine utredninger. Manglende kjennskap til Forbundet for Sosial Oppreisning - dets organisasjon, midler og mål - har til tider ledet til beklagelige missforståelser og sammenblandinger med foreteelser som vi ikke har hatt noe med å gjøre og ikke kan ta på oss noe ansvar for. Til dels har vi også vært utsatt for ondsinnede og uvederheftige offentlige angrep i pressen uten at det under den rådende, såkalte "pressefrihet" har vært oss mulig å få plass for korrigerende orienteringer. Den slags tar imidlertid Forbundet med ro. Vi vet med oss selv at vi har holdt - og akter å holde - en helt legal linje, og vi vet at vi ikke har noe som helst annet mål for vårt arbeid enn gjennom en åpen klarlegging av det som har passert å kunne skape mulighet for en rettslig, sosial og økonomisk oppreisning for dem som har sluttet opp om oss. Vi krever ikke å bli fritatt for ansvar som det måtte vise seg at vi rettelig bør bære. Men vi finner på den annen side heller ingen grunn til å ta på oss ansvar som hører hjemme på annet hold. Ingen behøver å nære noen betenkelighet ved å samarbeide med Forbundet så sant det er sannheten og rettferdigheten man vil gå inn for.

Vi har vidd flertallsinnstillingens manglende opp-
tak av oppgjørets grunnlag en såvidt omfattende omtale, fordi
vi mener at vi her har selve kardinalpunktet i det forelig-
gende spørsmål. Blir først grunnlaget klarlagt, vil mangt og
meget ellers måtte undergå en rent automatisk tilpassning. På
det nåværende tidspunkt finner vi imidlertid å kunne begrense
oss til det som vi her har sagt angående dette emne. Noen en-
kelte punkter i justisnemndas innstilling med henblikk på opp-
gjørets gjennomføring og konsekvenser må det dog være oss til-
latt å komme inn på.

1. Først vil Forbundet feste oppmerksomheten ved dem
som ennå - langt på det sjuende året - sitter fengslet på po-
litisk indikasjon. Forbundets Landsledermøte i Frol sendte 9.
juli 1951 enstemmig Stortinget en henvendelse om disse fanger,
og man tillater seg å bringe denne henvendelse i erindring.

Det er riktig nok at de ca. 130 som ennå sitter i-
gjen betegner et forsvinnende tall i forhold til de ca. 28,000
som i 1945 - uten behørig kontroll eller oversyn - ble tatt i
såkalt "fengslig" forvaring. Det er likevel intet argument for
å skyve spørsmålet fra seg. Rettferdigheten og humaniteten
regner ikke kvantitativt.

Den alt overveiende del av "landssvikfangene" har
aldri hatt noe utestående med rettsmyndighetene. Isolasjonen
virker derfor så meget hardere på disse mennesker enn på det
vanlige, kriminelle fengselsklientell. Sju års innesperring
setter uvegerlig dype og ødeleggende merker i deres nervesy-
stem. Dertil kommer også den ting at flertallet er familiefor-
sørgere, som gjennom sin fortsatte innesperring - år etter år
- i en uhyggelig grad overfører følgene til dem som må være

igjen hjemme.

Vi har sett hvordan direkte krigsforbrytere i stadig stigende utstrekning blir løslatt fra allierte krigsfengsler, og vi har nylig sett hvordan 114 av Danmarks mest fremtredende kulturpersonligheter - deriblant bemerkelsesverdig nok to tidligere justisministere - har gått inn til Danmarks Rigsdag og regjering med en petisjon om øyeblikkelig amnesti og påfølgende oppgjørsrevisjon. Det later til at det rent personlige ansvar for medmennesker etterhånden har vunnet bukt med gammel motvilje og politisk divergerende meninger.

Nå må tiden være inne til at det også blir gjort noe effektivt i vårt eget land. Idag er det ikke statistiske skjemaer det gjelder. Det er levende mennesker. Mennesker i nød. Det ligger i Stortingets hånd å kunne gjennomføre den forføyning som nå er nødvendig, og vi gjentar vår henstilling om at det også må bli gjort.

Mens vi er inne på dette punkt, vil vi forøvrig gjerne få peke på at man bør være varsom med å dekretere at de og de fanger er kriminelt belastet og derfor kommer i en annen kategori enn de som er dømt på politisk grunnlag. Selv i tilfelle der dommen går ut fra andre paragraffer enn strls. §§ 86 og 98, vil man ved en nøktern vurdering av saksforholdet måtte erkjenne at mange forhold ene og alene må tilskrives den politiske situasjon som fulgte av okkupasjonen. Det er sikkert et tilsvarende syn som har vært bestemmende for de allierte myndigheters holdning overfor de tyske krigsforbrytere, og det vil derfor ved et eventuelt amnesti være maktpåliggende at man ikke gir dette så snevre grenser at man utelukkende holder seg til dem som er dømt etter de nevnte paragraffer 86 og 98.

Ett er sikkert: noe må gjøres og gjøres straks, om det ikke skal skje ulykker som aldri senere vil kunne avbøtes.

2. Den melding fra Erstatningsdirektoratet som er inn tatt i innstillingen side 648 gir et forferdende bilde av i hvilken utstrekning etterkrigsoppgjøret har vært supplert med en direkte økonomisk utplyndring av de tiltalte og dømte. Enn ytterligere vil nok desværre bildet forverres om man søker ut i det levende liv og gjør seg kjent med hvilke katastrofale følger for den enkelte inndrivningen av de astronomiske belöp har hatt. En ser nok at det gjøres adskillig blest om Justisdepartementets ettergivelse og nedsettelse av skyldige belöp, men når man samtidig er oppmerksom på at disse reduksjoner - ifölge direktoratets oppgave pr. 1. desember 1950 - andro til ca. 2.4% av et totalbelöp på kr. 280.118.000, så synes det nokså innlysende at den hjelpende hånd oftere har vært knyttet enn åpen. I parentes bemerket er det forövrig en merkelig overensstemmelse mellom det belöp - kr. 280.118.000.00 - som rettsutöverne har ment å kunne före opp som oppgjörets "avkastning", og det belöp på kr. 281.600.000.00 som utgjör det i Finansdepartementet oppsatte notat over "den skade som NS har forvoldt under okkupasjonen". Som bekjent er dette notat en i høyeste grad tvilsom affare som ingen av departementets folk har villet vedkjenne seg eller undertegne. Den er beheftet med direkte og særdeles betydelige regnefeil, og dertil den besynderlighet at debetsiden har vunnet i den grad oppmerksomhet at man fullstendig har glemt creditsiden. Ikke desto mindre er det dette "dokument" som har vært benyttet av domstolene under oppgjöret, og det med et - etter tallene å dömmе - hundre prosents resultat.

Når det gjelder den økonomiske rekurs er det ellers

det rene spilltekeri å ville hevde at rettsutøvelsen har bygget på en ensartet praksis. Noen likhet for loven har ikke eksistert. Enkelte er flådd til skindet for ting som andre har gått fullstendig fri for. Daværende riksadvokat Sven Arntzen uttalte i 1945 og 1946 at det var de såkalte "økonomiske landsvikere" som man i en særlig grad skulle vite å ta seg av. Det er det vel bare blitt så som så med. Igjen viste det seg særdeles uheldig at man gikk i gang med forføyninger før det rettslige grunnlag var bragt på det rene. Hadde Dan Huun-dommen fra august 1949 vart fastlagt f.eks. i 1945 eller 1946, hadde eksempelvis meget og mangt sett anderledes ut og mange som figurerer med andeler i de nevnte 280 millioner kroner, ville ha vart spart for økonomisk ruin. Det kan i denne forbindelse være nok å minne om den svenske statsborger fru Lisa Johnsson - hvis sak frembød mange likheter med Dan Huun-saken - men som dessuaktet er fratatt alt hun eide, til dels under særlig eiendommelige former, og som ikke har fått adgang til å få sin sak tatt opp til fornyet prøvelse.

En god illustrasjon av forholdet ligger også i den dom, som overgikk auksjonarius Carl Borg. Etter off. myndigheters ordre hadde han solgt en del beslaglagt innbo og fortjenesten herved ble av retten fastslått til kr. 45.000.- Hans og hustruens nettoformue ble ansatt til ca. kr. 40.000. - Salgenes utbringende var på behørig måte innbetalt til de offentlige rekvirenter. Ved Eids.ting lagmannsretts dom av 19. desember 1945 - ledet av lagmann Solem - fikk den 65 år gamle mann tilmålt følgende straff: fengsel i 7 år + 219 dager for varetekt, 25.000 kr. i bot, kr. 36.000.- i inndragning, tap av en næring han hadde drevet siden 1923, samt - en erstatning til statskassen på kr. 900.000.00 - ni hundrede tusen kroner - ! Det siste omfattet den brutto-omset-

ning som retten fant at auksjonsforretningen hadde hatt på bo-omsetning i angjeldende tidsrum. En rekke auksjonsforretninger hadde utført liknende oppdrag som auksjonarius Borg. Tre eller fire har vært under forfølgning. De øvrige - som ikke hadde noe med NS å gjøre, men likevel foretok salg - er gått helt fri. En og sytti år gammel står Borg idag etter henved tre års innesperring uten inntekter, uten midler, med et ribbet hjem, der innboet dels var stjålet, dels bortsolgt eller ødelagt under lagring, og med en gjeldsbyrde til staten på mer enn 900.000.00 kroner. Hans henvendelser om å få denne siste posten ettergitt, har vært resultatløse. At hans hustru har brutt sammen i en nervøs depresjon, er kanskje nok så forståelig. Noen hver kunne brutt sammen for mindre.

Også den sistnevnte sak rummer enkeltheter som det kunne vært av interesse å ha referert om det ikke hadde ført for langt. En ting står fast: har man lest dommen, som formentlig lagmann Solem har ført i pennen, så sitter en igjen med en følelse av at det er retten og ikke auksjonarius Borg det har vært noe iverien med. Dommen er i et hvert fall ikke til are for en stat som vil håndheve rettsprinsipper.

Eksemplene kunne forfleres. Men bare det som her er sagt, burde være nok til å vise at det er noe som er galt og som bør rettes i den utstrekning det over hodet er anledning til det. Det er malt mange nok skjebner i Erstatningsdirektoratets kvern nå. Det er på tide man tar til å se på virkningene av det som man har fått i stand. De er ikke oppløftende.

3. Det er symptomatisk for oppgjøret at ulikheten i avgjørelsene ikke bare har rammet det økonomiske område, men at den også kan konstateres når det gjelder de direkte soningsstraf-

fer. Påtalemyndighet og departement prøver nok å gi forklaringer til beste, men disse er ikke av den art at de formår å skjule det faktum at oppgjørets tiltalebeslutninger og domsresultater snarere karakteriseres ved de ulike avgjørelser enn ved de ensartede. I så måte kan en tiltre hva stortingsmann Stavang uttaler i Innst. side 674 under pkt. E.

Likhet for loven er et grunnprinsipp for normal rettsoppfatning. Svikter en dette prinsippet, da svikter en rettsstatens ide. Og det er nettopp dette som i en påtagelig grad har vært gjort når det gjelder det norske etterkrigsoppgjøret. I så måte bærer både påtalemyndighet og domstoler skyld.

Forholdet er i det hele tatt såvidt graverende at det burde være all grunn for Stortinget til å foranledige det undergitt en nærmere granskning. Meget hurtig ville man da f. eks. gjøre den oppdagelse at ting som ansees særdeles straffbare om de er utført av NS-medlemmer, ikke foranlediger noen reaksjon overfor dem som kan godtgjøre at de ikke bærer dette politiske stempel. Forholdet med tysker-arbeiderne viser tydelig at vurderingen har hatt et politisk preg. Å skylde på at straffemyndighetene var overlesset og ikke kunne overkomme mer, er bare snakk. Påtalemyndighet og domstoler viste da at de klarer å overkomme tusenvis av saker, der det objektive saksforhold var bagatellmessig i forhold til tyskerarbeidernes.

Nå skal det ikke hermed være sagt at Forbundet er uenig i den avgjørelse som ble truffet med hensyn til de 200.000 tysker-arbeidere. Tvertimot! Det er såvisst straffet mer enn nok som det er. Det er bare de åpenbare brudd på prinsippet om likhet for loven vi har villet peke på.

I de første par år haglet det forøvrig med forelegg på 1000 og 500 kroner, som mange i små kår sliter med ennå,

mens det i den senere tiden, som også riksadvokaten gjør oppmerksom på, ikke er tatt hensyn til slike "småforseelser". Bortsett fra den ulikhet som herved kommer til syne, sier det seg selv at ingen ting i den grad er egnet til å latterliggjøre oppgjøret som at man konstruerer opp et landsforræderi der skyldforholdet utmåles i noen få kroner og ører. Det har på dette område skjedd en devaluering av et alvorlig begrep som ingen kan være tjent med, og som for framtidens skyld bør korrigeres.

4. I tillegget til Forbundets henvendelse til Stortinget av 20. mars 1950 og enn ytterligere i henvendelsen av 20. januar 1951, har vi - til dels meget detaljert - gått inn på spørsmålet om tidligere NS-medlemmers sysselsettelse. Da de synsmåter som der er gjort gjeldende fremdeles har sin aktualitet, tillater vi oss å henwise til disse to henvendelser.

At justisnemndas flertall i forbigående - side 658 - gjentar den gamle tirade om "bortrydding av hindringer" og om en "effektiv utnyttelse" etc. sier så overmåte lite. Det er et betydelig mere myndig ord fra Stortingets side som skal til om man for alvor skal kunne håpe på en løsning. Trass i all overglatting fra myndighetenes side er det ikke desto mindre et faktum at det ennå idag er store grupper av dyktige og erfarne folk som holdes utenfor den arbeidsplass der de rettelig hører hjemme og der de kan gjøre størst nytte for seg. Fremdeles synes det desværre i første rekke å være statsinstitusjonene som inntar en uforsonlig holdning. Ennå i 1951 ble utrenskningssaker tvunget fram helt til Høyesterett når de underordnede instansers dom var frifinnende. Andre steder har offentlige institusjoner erklært seg maktesløse overfor spørsmålet om gjeninntagelse og lagt avgjørelsen helt og holdent i hendene på

etatenes sammenslutninger av funksjonærer og arbeidere. At det her ikke bare blir tale om upartiskhet, sier seg nesten selv. Året 1945 var jo et lykkens år for mangen en underordnet, og nå gjelder det å holde på den frukten som kom dumpende ned i ens fang.

I henvendelsen av 20. januar 1951 har Forbundet side 6-7 gitt en del konkrete forslag til løsning av de herhenhörende spørsmål. De ting som der er berørt, er av så livsviktig betydning for mange, at man vil håpe på Stortinget vil gi seg tid til å drøfte dem og ikke bare - nå som før - nøyes med en alminnelig formet uttalelse hvis resultater - eller rettere sagt mangel på resultater - man forlengst har hatt anledning til å konstatere.

I denne forbindelse er det også grunn til å peke på den forskjell mellom tidligere NS-medlemmer og andre som fremdeles opprettholdes, f.eks. når det gjelder trygde og pensjoner, og der det beklageligvis er Stortinget selv som bærer ansvaret for bestemmelsene. Det synes i all fall for Forbundet å være nokså selvmotsigende at Stortinget til en side anbefaler at de ennå eksisterende hindringer må søkes ryddet av veien, mens det til den annen side dekretterer og lovfester gjennomføringen av regler som stenger enhver tanke om jevnstilling ute. En henvendelse til andre pleier gjerne å gi dårlige resultater så sant man selv handler stikk i strid med det man ber om.

5. Vår alminnelige straffelov har regler om det som kalles "de subjektive straffbarhetsbetingelser". For at straff skal kunne idømmes, må retten ha forvissnet seg om at disse betingelser foreligger, de er hvor loven foreskriver det, uomgjengelig nødvendige for en fellende dom.

I oppgjørets store kaos er de subjektive straffbarhets-

betingelser forsvunnet ut av billedet. Man har i stedet laget seg en heidig konstruksjon gående ut på at innmelding i NS er fullgodt bevis på subjektivt forsett i hvilkensomhelst henseende. Har en slik innmelding vært dokumentert har det vært tilstrekkelig at en handling har fylt kravene til straffelovens beskrivelse av det objektive gjerningsinnhold. Dermed har vedkommende vært dømt. Tiltaltes anførsler om sin subjektive innstilling til vedkommende handling har vært satt ut av betraktning. NS-medlemskapet var kappen som dekket over alt.

At dette er rivende galt behøver en ikke å være jurist for å skjønne og denne konstruksjons eksistens burde ærlig talt gjøre et dypt skår i visse kretsers mulige respekt for rettsoppgjøret. En dom som overser det subjektive forhold, er ikke noen dom i straffelovens forstand. Og av den slags dommer rammes det desværre mange innen oppgjørets ramme.

Stortingsmann Stavang har fullkommen rett når han side 658 i innstillingen under pkt. A fremholder at det er utilstedeilig å føre i marken alle mulige subjektive undskyldninger for ikke-medlemmer for deres holdning under okkupasjonen når man ikke gjør det samme for NS-medlemmer under tilsvarende forhold. Det er forståelig at bladet "Nationen" i en leder kan spørre om "man skal le eller gråte" når det f.eks. gjelder kst. riksadvokat O. Thommessens kommentar av 23. februar 1951 til Lange-land-Bergsvik-dommen. Under prosedyren het det at de injurier tiltalen omhandlet var særs ærerørige for vedkommende offentlige embedsmenns gode navn og rykte. Men da lagretten så fant at det var ført sannhetsbevis for 9 av punktene, fikk pipen en annen lyd. Da var det ikke måte på hvor helt uten enhver betydning disse punktene i virkeligheten var. De influerte ikke det minste på vurderingen av de injurierte som "gode nordmenn".

Men tro hvordan stats-og riksadvokat ville ha sett på tingene om det hadde vært NS-folk som hadde oppført seg på lignende måte som disse "gode"?

Unnlatelsen av å regne med de subjektive straffbarhetsbetingelser er en hovedfeil - og en avgjørende feil - ved en flerhet av avgjørelsene under rettsoppgjøret.

6. Justisnemndas flertall har lagt en avgjørende vekt på de angrep som fra forskjellig hold har vært rettet mot de tjenestemenn som har hatt befatning med oppgjøret og det har i alt vesentlig konsentrert sin oppmerksomhet om dette emne.

Som man alt tydelig har gjort rede for er Forbundet ikke enig i at det er disse forhold som har krav på den største oppmerksomhet når man først skal gjøre opplegg til en "bred debatt". En viss betydning vil det jo alltid ha å vite hvilke personer det er som har representert den norske rettstaten under det mest omfattende oppgjør i Norgeshistorien, likesom det ville gi en viss betryggelse om disse personer med hensyn til personlig forhold og handlinger sto for kritikk. I relasjon til selve hovedspørsmålet - oppgjørets historiske og rettslige grunnlag - anser imidlertid Forbundet slike forhold, hvor graverende de enn i og for seg kan være, som sekundære.

Forbundet har berørt det som danner utgangspunktet og grunnlaget for nemndflertallets innstilling - Justisdepartementets St.meld. 64-1950 - i sin henvendelse til Stortinget av 19. januar 1951. Forbundet kritiserte dengang at de to riksadvokater sendte ut sine redegjørelser umiddelbart før langeland-Bergsvik-saken skulle fore for retten, og man vil også denne gang ha sagt at når "angrepene på rettsoppgjøret"

er beramnet til rettslig behandling den 14. januar 1952, kunne det - når man først har ventet så lenge som man har - muligvis vært grunn til å avvente rettsavgjørelsen forinnen man formet en innstilling hvis hovedinnhold er en standpunkt-tagen til forhold som det om få dage blir domstolens sak å vurdere.

Et punkt må vi imidlertid få lov til å sette fingeren på: den besynderlige unnlattelse av virkelig etterforskning der det gjelder planer og dokumenter som påstås å være fabrikkert innen fengslene, og som riksadvokaten påstår har innebåret den største fare for hele oppgjøret. På bakgrunn av denne uttalelse skulle man ha ventet seg at det var reist sak mot foröverne for falske anklager og for ærekrenkelser framført mot bedre vitende. Det har ikke skjedd. Riksadvokaten er av den mening at det ville være spillfekteri å gå til saksanlegg mot forbrytere som alt för er domt til livsvarig straff. Når en betenker at hele rettsoppgjörets renommé angivelig er i faresonen, synes dog dette argument noe for lettkjøpt. Også de som er blitt ærekrenket bör vel ha krav på et visst hensyn. Som riksadvokaten sier vil det alltid ha lett for å henge noe igjen, jfr. riksadvokatens bestrepelser for å utrydde enhver tvil m.h.t. Langeland-Bergsvik-dommens innflytelse på visse personers anseelse, og da syns det naturlig om han også i dette tilfelle hadde bestrept seg for å rydde enhver tvil til side.

På tidligere NS-hold er det såvisst ingen beundring for personer som kan overføres å ha gitt seg av med å begå falsknerier eller drive ondsinnet bakvaskelse. Ingen önsker mere enn oss at slike saker blir etterforsket til bunds og at de skyldige blir trukket til ansvar. At kst. riksadvokat Thommessen betegner saksanlegg i et slikt höve som "billig adspredelse"

er ikke holdbart.

Vi vil alvorlig henstille til Stortinget i forbindelse med behandlingen av den foreliggende innstilling å uttale ønskeligheten av at riksaadvokaten påbyr straffesak reist i anledning av de heromhandlede forhold.

Det hviler ellers en slags eventyrstemning over de to bilag til St.meld. 64-50. Det virker på sett og vis forfriskende - og påkaller til en viss grad munterheten - å lese om hvordan de som kom fra den annen side oppfattet NS-medlemmene som våpenbehengte uhyrer som bare stundet etter borgerkrig. Allerede den første dag etter okkupasjonens opphør viste det seg til overmål hvordan NS-medlemmene tok situasjonen og det var vel hverken den gang eller nå noen grunn til å tvile på at det i adskillig høyere grad var deres eksemplariske holdning under alle overgrep som mer enn motstandernes tøylesløse herjetokter rundt i private hjem, avverget faren for en borgerkrig. Alt de første timer burde ha overbevist de norske styrkers ledere om at deres tropper kunne vært satt inn for en bedre tjeneste enn hva tilfellet ble. Fra tyskerne hadde man intet å frykte. De hadde kapitulert overfor engelskmenne innen arrestasjonen av NS-medlemmene tok til. Og disse arrestasjoner gikk så å si unntaksløst for seg i fullstendig ro, idet NS-medlemmene regnet med at de overga seg til representanter for en rettsstat som ville ta vare på dem og deres. Virkeligheten kom til å se noe anderledes ut; tusener og atter tusener av private hjem ble en lettkjøpt "slagmark" for dem som med våpen i hånd ventet på "oppstanden fra NS's side". At justisnemnda kommer til at "tyverier har funnet sted" er meget pent sagt. Sannheten er at de florerte. Og noe annet var kanskje heller ikke å vente, når man eksempelvis ble oppmerk-

som på at folk med opptil 12 straffer for kriminelle forbrytelser av groveste slag - og nettop sluppet ut av fengslet - gikk omkring med politi-arabind og voktet sine landsmenn mot folk som aldri hadde tatt så meget som en fyrstik-eske fra sine medmennesker.

Når det gjelder etterforskningen i landssviks-saker vil det antagelig være mer enn nok å henvise til generalkonsul P. Harsens nylig utkomne bok, "Svarte Flekker", der han gjengir en lang rekke autentiske politidokumenter. En skulle kunne ventet at riksadvokaten straks ville ha tatt skritt til rettslige forføyninger mot dem som i egenskap av offentlige rettsutøvere har satt i den grad svarte flekker på rettsoppgjøret. Noe slikt er formentlig ikke til å tenke på. Derimot tar vi sikkert ikke meget feil om påtalemyndigheten i stedet er travlt opptatt med å finne ut hvordan man skal ramme generalkonsul Harsen for hans ubetimelige avsløringer. Det er jo blitt noe av en grunnlov i dette land at "angrep på rettsoppgjøret tåles ikke".

Vi vil tillate oss å gjenta at hvis man først mener noe alvorlig med å si at man overmåte gjerne ville finne fram til en holdbar løsning av de spørsmål som knytter seg til etterkrigsoppgjøret, så fører det i et hvert fall ikke fram å ta saken på den måten som flertallet i justisnemnda har gått inn for. Det løser ikke noe som helst.

Det er nemndas mindretall som har forstått hva saken i virkeligheten gjelder, og det er også de skritt som dette mindretall bebuder, som sikrest og hurtigst vil ha sjanser for å bringe løsningen til veie. Forbundet vil derfor så sterkt

det kan henstille til Stortingets representanter å slutte opp om mindretallets syn. Skjer det, vil Forbundet tilby seg etter evne å yte sin aktive medvirkning til det arbeid som eventuelt blir tatt opp. Skjer det derimot ikke, vil vi allerede nå ha sagt fra at vi kommer til å fortsatte vår kamp for sannheten og rettferdigheten med ekte krefter. Ingen må nære det håp at det skal lykkes å trette oss ut, slik at vi slår oss til ro med den øyeblikkelige tilstand. Gjennom våre forbindelser ut over landet får vi stadige bevis på at vi har en sterk og enstemmig front bak oss. Det er ingen av Forbundets folk som har noen tanke om å skifte ut kampen for sin personlige ære med en ro og fred og godt utkomme, der det er et vilkår at man finner seg i landssvikstempleet. Vi krever ikke noen krefinnselse per fas et ne fas, men vi krever en undersøkelse som kan overbevise oss og andre om at alt har gått rett og riktig for seg.

Vi tillater oss å gjøre et sammendrag av hva vi håper at Stortinget hurtigst mulig vil sette i verk:

1. en undersøkelse av oppgjørets historiske og rettslige grunnlag, derunder berettigelsen i norsk rett av prinsippet om det såkalte solidariske skyldansvar.
2. øyeblikkelig amnesti for alle politiske fanger.
3. øyeblikkelig opptak til en tilfredsstillende ordning av tidl. KN-medlemmers arbeidsforhold, under samtidig hensyntagen til de øvrige konkrete forslag i Forbundets henvendelse til Stortinget av 20. januar 1951.

4. Syeblikkelig stans av Erstatningsdepartementets inndrivingsvirksomhet inntil saksforholdet under pkt. 1 foreligger behørig utredet (jfr. Forbundets henvendelse til Stortinget av 9. april 1951).

I b e s t e m m e l s e n

Hroar Hovden
Formann

Anders Hafskjold
Nestformann.

Helge Grønstad.

Forb. sekkr.